

PROFESSORIN TEHTÄVÄNÄ ON TEHDÄ FOLKLORISTIIKKA HOUKUTTELEVAKSI. PROFESSORI PEKKA HAKAMIEHEN HAASTATTELU

Taina Ukkonen

Tapasin Pekka Hakamiehen hänen työhuoneessaan Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitoksella syyskuun lopun ilta-päivänä. Siinä vaiheessa Pekka Hakamies oli ollut folkloristiikan professori pari kuukautta, hänellä oli takanaan ensimmäinen perusopin-tojen luentokurssi ja työpöydällä edessään noin yhdeksänkymmenen uuden opiskelijan näkemykset siitä, millaisen prosessin tuloksena Kalevala on syntynyt.

Minkälainen folkloristi olet, Pekka Hakamies?

Olen saanut folkloristin koulutukseni Helsingin yliopistossa, pääosin 1970-luvulla, varsinainen opettajani oli Matti Kuusi. Olen siis helsinkiläisen, jollakin tavoin ehkä tekstikeskeisen, kirjallisuustieteellisen folkloristiikan suuntauksen kasvatti, vaikka en nyt välttämättä ihan ole siihen leimautunut. Jos jotenkin pitäisi luonnehtia itseäni, niin pidän itseäni aika lailla empiirikkona, olen aina vühtynyt hyvin konkreettisten aineistojen parissa ja nauttinut siitä, että löydän sieltä jotain kiintoisaa. Erilaisia teoreettisia kehelmiä arvostan erityisesti silloin, kun huomaan niistä olevan todella apua empiirisessä tutkimuksessa, niin että ne auttavat hahmottamaan ja käsitteellistämään aineistoa ja havaintoja.

Jo opiskeluaikana pääsin kesätöihin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkistoon ja vähitellen, kun opinnot etenivät, olin siellä silloin tällöin erilaisissa tilapäistöissä. Nämä työt olivat pääasiassa toimitustöitä eli olin apuna

keräämässä aineistoja. Koska opiskelin myös venäjää, pääsin SKS:ssa hyödyntämään kielitaitoani tekemällä suomennoksia ja pieniä kirjallisuusreferaatteja eli nk. pikakäännöksiä, joiden avulla haluttiin selvittää, mikä on jonkun laulun tai kertomuksen pääsisältö.

Syksyllä 1981 menin Helsingin yliopiston folkloristiikan laitokselle assistentin sijaiseksi pariksi vuodeksi ja sain vuonna 1983 vihdoin ja viimein ensimmäisen oman virkani, joka oli amanuenssin virka Joensuun yliopistossa Karjalan tutkimuslaitoksessa; aloitin virassa vuoden 1984 alussa. Oli tietysti paljasjalkaiselle helsinkiläispojalle melkoinen loikka lähteä sinne maan ääreen, ”pula-ajan Siperiaan”, mutta tulin siellä viihtyneeksi kaksikymmentäkaksi vuotta.

Pohjois-Karjalassa arkistoaineiston parissa työskentely jäi, sen sijaan tallensin tutkimusaineistoja kenttätöinä, ensin Suomen puolella, ja kun itäraja aukesi 1990-luvun alussa, niin myös Venäjän puolella. Olen tehnyt kenttätöitä erityisesti Aunuksen Karjalassa Vieljärvellä 1990-luvulla ja myöhemmin 2000-luvun alussa entisessä Suomen Karjalassa. Ensimmäinen kerta Vieljärvellä 1994 oli tutustumista, kahdella seuraavalla kerralla aiheena oli modernisaatioprosessi karjalaisessa kylässä. Keräsin aineistoa siitä, mitä Neuvosto-Karjalassa tapahtui 1920-luvulta alkaen ja millä tavalla tapahtumat vaikuttivat ihmisten elämään, erityisesti kansanperinteen asemaan ja merkitykseen ja miten kansanperinteeseen alettiin suhtautua yhteiskunnassa. Näistä aiheista olen kirjoittanut pari artikkelia. Entisessä Suomen Karjalassa Kannaksen puolella Melnikovossa, joka on entinen Räisälä, ja Lahdenpojan Kurkijoen tienoilla liikuin yhdessä pietarilaisten kollegojen kanssa työryhmänä vuosina 2001–2003. Siellä meitä kiinnosti se, minkälainen elämys ja kokemus aikanaan oli uusille neuvostoasukkaille tulla sodan jälkeen suomalaisten jättämiin tyhjiin taloihin ja suomalaiseen maisemaan, miten he sen hahmottivat ja miten rupesivat selittämään kaikkea sitä, mitä sieltä löysivät. Tutkimme myös sitä, minkälainen suomalaisuuskuva heille muotoutui, millä tavalla täysin uusi seutu omaksutaan ikään kuin korvien väliin ja millä tavalla syntyi esimerkiksi paikannimistö.

Minkälainen mielikuva sinulla on ollut turkulaisesta folkloristiikasta?

Jo 1970-luvulla itselleni muodostui käsitys, että siinä missä helsinkiläinen folkloristiikka oli kirjallisuustiedettä lähellä olevaa tekstitutkimusta ja tukeutui vahvasti arkistoaineistoihin, koska Kansanrunousarkisto oli käden ulottuvilla ja Helsingin laitoksella oli vanhastaan kiinteät suhteet Suomalaisen Kirjallisuuden Seuraan, niin turkulainen folkloristiikka oli selkeästi orientoitunut kenttätöihin. Lauri Hongon johtamana turkulainen folkloristiikka oli siis lähempänä kulttuuriantropologiaa. Jotenkin tällainen kuva minulla on säilynyt aika pitkäänkin. Tietysti siinä vaiheessa, kun folkloristiikka erotettiin omaksi oppiaineeksi ja professoriksi tuli Annikki Kaivola-Bregenhøj, niin vähitellen kävi selväksi, että honkolainen vaihe turkulaisessa folkloristiikassa oli päätymässä tai että sen rinnalle oli tulossa muutakin, mutta tällä muulla ei ehkä ollut niin selvästi omaa luonnetta. Maantieteellisesti eli kenttätökohteiltaan turkulainen folkloristiikka painottuu yhtäältä Lappiin Talvadas-projektin myötä ja toisaalta Inkeriin. Inkeriläisten parissa tekivät kenttätöitä sekä Lauri Honko – tosin Ruotsissa – että

hänen jälkeensä 1990-luvulla Annikki Kaivola-Bregenhøj ja Maria Vasenkari. Nämä kaksi maantieteellistä aluetta jäsentävät minulle turkulaista folkloristiikkaa. Tietysti myös Lauri Hongon Intian kenttätyöt ja intensiivinen Siri-hanke ovat tärkeä osa turkulaista folkloristiikkaa.

Onko mielikuvasi turkulaisesta folkloristiikasta muuttunut?

Se on tullut maanläheisemmäksi, täällä tehdään töitä samalla tavoin kuin muuallakin. Tietysti kukin professori tekee oppiaineesta jollakin tavoin itsensä näköisen. Professorin virkaa on hoitanut Annikki Kaivola-Bregenhøj ja sen jälkeen kaksi vuotta Pertti Anttonen, joka valitsi painotukset sen mukaan, mitkä hänen näkemyksensä ja tutkimusintressinsä olivat. Minä taas pikku hiljaa muotoilen oppiainetta sen näköiseksi kuin mikä omasta mielestäni on keskeistä.

Mitä on tulossa, minkälaista siis on Pekka Hakamiehen näköinen folkloristiikka?

En lupaa radikaaleja muutoksia. Ennen kaikkea pyrin päivittämään ja kehittämään omaa opetustani. Peruskurssilla professorin vastuulla on antaa perustiedot alasta ja oppiaineesta, tehdä folkloristiikka kiinnostavaksi ja houkuttelevaksi opiskelijoille, ja sen tulee näkyä peruskurssin sisällössä ja esitystavassa. Meillä on yhteinen kenttätyökurssi kansatieteen ja uskontotieteen kanssa, joka varmasti jatkuu. Hallinnollisten rajojen ylimenevä yhteistyö on myös kehittämisen arvoista. Yhteisen kenttätyökurssin lisäksi on yhteinen tutkijaseminaari uskontotieteen kanssa, myös kansatieteen kanssa olisi hyvä saada aikaan nykyistä enemmän yhteistyötä, koska meillä on kuitenkin aika paljon yhteistä. Lähellä, vaikkakin kielimuurin takana on Åbo Akademi, jossa on samat oppiaineet ja varmaan aika paljon samoja kiinnostuksen kohteita ja myös samankaltaisia, tavallaan teknisiä ongelmia siinä mielessä, että pohditaan, miten kehitetään omaa arkistoa ja millä tavalla sen digitointia olisi kannattavaa viedä eteenpäin. Niinpä kannattaakin kysellä kuulumisia puolin ja toisin, ja samoin jos joku oppiaine sattuu saamaan kiintoisan tutkijan vieraaksi vaikkapa pitämään vierailuluentoa tai seminaaria, niin olisi varmaan järkevää ilmoittaa siitä muillekin. Ja jos suunnitellaan vieraskielistä – käytännössä englanninkielistä – opetusta kansainvälisiin tarpeisiin, niin sekin ilman muuta kannattaa järjestää yhdessä.

Arvostat siis opetusta sekä yhteistyötä lähialojen ja -laitosten kanssa. Mitkä muut asiat ovat tärkeitä professorin viran hoidossa?

Vaikka olen hoitanut professorin virkaa yhteensä useita vuosia ja vaikka minulla on tietyt luennot periaatteessa valmiina, niin totta kai omaa opetusta täytyy aina kehittää ja päivittää ja yrittää sillä tavoin kehittyä opettajana. Kun on oma oppiaine ja oma oppituoli ja on itse vastuussa siitä, mitä tässä tapahtuu, ei siis ole vain tuuraamassa ketään toista, niin kyllä se motivoi aivan eri tavoin kuin vuoden–parin sijaisuudet jossain periaatteessa vieraammassa laitoksessa, olkoonkin, että on siellä dosenttina ja kuitenkin tekee yhteistyötä sikäläisten kollegojen kanssa. Tietysti sijaisenaikin pyrkii

tekemään parhaansa, mutta kun tietää olevansa tässä virassa nyt pitkän aikaa, niin on mahdollisuus ja myös velvollisuus pitkäaikaisempaan suunnitteluun ja kehittämiseen. Opetustyö on etenkin nyt alussa tärkeää, mutta totta kai tutkimustakin pitää kehittää, ja professorin pitää itse tutkia, jotta hän pystyisi opettamaan tutkimuksen tekemistä.

Kun on oppiaineesta vastuussa, on vastuussa myös siitä, kuinka asiat oppiaineessa kaiken kaikkiaan sujuvat, ja sillä tavoin työyhteisön johtaminen on olennainen osa professorin työtä. Periaatteenani on tehdä työni mahdollisimman hyvin, ja samalla pyrin antamaan työtovereilleni ja alaisilleni mahdollisuudet tehdä oman työnsä hyvin. Lisäksi toivon muistavani yleisinhimilliset hyveet eli toisten kunnioittamisen, keskusteluyhteyden ylläpitämisen ja kaikenlaisen komentelun välttämisen. Ainakin minusta itsestäni tuntuu, että syksy on työyhteisössämme alkanut hyvin ja hyvässä hengessä.

Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitoksen osana toimii vertailevan epostutkimuksen yksikkö Kalevala-Instituutti, joka perustettiin maaliskuussa 1998 ja jonka johtajana folkloristiikan professori nykyisin toimii. Instituutin tavoitteita on luonnehdittu kotisivuilla seuraavasti: ”tehtävänä on edistää Kalevalaan ja maailman muihin eepoksiin ja eppisiin traditioihin kohdistuvaa tutkimusta sekä harjoittaa kansainvälistä folkloristiikan alaan kuuluvaa julkaisutoimintaa, tiedotusta ja tutkijankoulutusta”. Minkälaisena sinä näet Kalevala-Instituutin aseman?

Kalevala-Instituutti on alun perin Lauri Hongon luomus ja aika vahvasti häneen henkilöitynyt. Kun Hongosta odottamatta aika jätti vuonna 2002, niin instituutti on ollut jonkun aikaa tuuliajolla ja uhanalaisenakin. Käsittääkseni uhanalaisuus on ainakin vähäksi aikaa väistynyt. On olemassa selkeä yhteistyösopimus Turun yliopiston ja muiden perustajayhteisöjen välillä siitä, mitä tehdään ja kuka maksaa. Näen Kalevala-instituutin tulevaisuuden siten, että sen yhteyteen pyritään johdonmukaisesti ja laiskottelematta kehittämään erilaista toimintaa, jonka ei kuitenkaan tarvitse aina olla suurimuotoista. Pääasia on, että instituutille löydetään luonteva paikka kulttuurien tutkimuksen laitoksessa ja että sen toiminta vähitellen aktivoituu esimerkiksi niin, että se ei suoranaisesti anna opetusta mutta voi olla järjestämässä sitä. Minulla onkin suunnitteilla opetuspaketti, jossa viime aikojen väitöskirjojen tekijät tai muuten kalevalamittaisesta runoudesta kiinnostuneet tutkijat ja siitä merkittäviä teoksia kirjoittaneet kukin vuorollaan esittelevät omaa näkökulmaansa opiskelijoille ja muille kiinnostuneille. Perimmäisenä tarkoituksena on saada oppikirja tuotetuksi tästä paketista, niin että kukin luennoitsija omista luennoistaan laatisi oppikirjamaisen artikkelin. Tietysti erilaisten tieteellisten kokousten järjestämien kuuluu myös Kalevala-instituutille, sehän on mukana järjestämässä seuraavaa kesäkoulua, joka pidetään osaksi Vienan Karjalassa. En oikein usko, että instituutille oikopäätä löytyisi oikein suuri rooli ja mahtavat puitteet, koska rahoituksen saaminen on nykyaikana kiven takana. Sen sijaan kehittämällä konkreettisia hankkeita sekä projektityyppisen työskentelyn ja rahoituksen myötä Kalevala-instituutti onnistuu vakiinnuttamaan asemansa.

Tuntuuko sinusta, että Lauri Hongon henki tai haamu vielä vaikuttaa oppiaineessa?

Kyllä se varmaan jollain lailla vaikuttaa. Kaikki se, mitä Lauri Hongon johdolla tehtiin, Talvadas-projekti ja Intia-projekti, on tuottanut paljon arkistoaineistoa ja varsinkin Talvadas on tuottanut tutkimuksia ja opinnäytetöitä. Ja kyllähän täällä Hongosta silloin tällöin puhutaan, ja aika paljon hänen oppilaitaan ja nuorempia tovereita on täällä töissä nykyään. Mutta ei Honko olkapääni takaa kurkistele, ei täällä myöskään vedota siihen, että Hongon aikana tehtiin näin tai että Honko olisi halunnut tämän tehtävän näin. Henkilönpalvontaa ei siis ole eikä se olisi mielekästäkään, Hongon aika oli Hongon aikaa, ja varmasti hän itsekkin oli aina päyilemässä, mitä voitaisiin tehdä uudella tavalla. Honkolainen folkloristiikka ja uskontotiede ovat olleet hieno vaihe suomalaisessa tieteen historiassa, sen pohjalle on hyvä rakentaa taas uutta.

Helsingistä Joensuun kautta Turkuun on pitkä matka. Olet muuttanut tänne kokonaan, aiotko myös turkulaistua? Entä näetkö mahdollisuuksia tehdä Turussa tai lähialueilla esimerkiksi kenttätöitä?

Tuskin rupean ainakaan puhumaan turkulaisittain, se on varmaan ominaisuus, johon täytyy lapsuudesta saakka kasvaa ja josta ei sitten pääse millään eroon. Kun kerran Turussa asuu ja tekee töitä, niin kyllähän tässä jollakin tavoin turkulaisena rupeaa itseään pitämään. Kun on asunut monella paikkakunnalla, niin siinä kertyy suhteellinen tai kerroksellinen identiteetti: on turkulainen suhteessa johonkin muuhun ja sitten taas jollakin muulla tavalla määrittelee itsensä toisessa tilanteessa. Tutkimuskohteista on varhaista mitään sanoa, kyllä varmasti täältä läheltäkin löytyy mielenkiintoisia aiheita, ja käsittääkseni lähialueisiin kohdistuvia, pienimuotoisia opetus- ja selvityshankkeita on tehty – ja varmaan tehdään vastakin. Omat tutkimukseni ovat ensisijaisesti kohdistuneet Karjalaan, ja tuskin teen sieltä totaalista loikkaa Varsinais-Suomeen, mutta joku yhteys Karjalaan varmaan löytyy. Varsinais-Suomessakin asuu karjalaisia ja heidän jälkeläisiään, joita saattaa kiinnostaa se, mitä olen tehnyt ja teen heidän vanhoilla kotiseuduillaan. Ei olisi mahdotonta, että tulisi tutkimushanke, vaikka kerroksellisesta identiteetistä ja siitä, mikä merkitys on yhtäältä vanhalla kotiseudulla ja toisaalta sitten nykyisellä kotiseudulla, ja miten niitä kumpaakin tuotetaan erilaisissa prosesseissa, kerronnassa ja kotiseututoiminnassa tai juhlissa ja rituaaleissa.

Erityisen arvokasta Turun folkloristiikassa on pyrkimys ammatillisten valmiuksien kehittämiseen yhdessä yliopiston ulkopuolisten tahojen kanssa. Suurena haasteena näen sen, miten folkloristiikka voi yhtäältä säilyttää ”yhteiskunnallisen relevanssin” eli perustella tarpeellisuutensa ja samalla säilyttää oman identiteettinsä, kun erilaisia nykykulttuurin ilmiöitä tutkitaan folkloristiikassa samoin kuin muissakin oppiaineissa, ja tieteenalojen rajat näyttävät välillä häviävän näkymättömiin.

Taina Ukkonen on perusturkulainen folkloristi.